

Milica KRIŽANAC

**VIZANTIJSKI NOVAC IZ KATEDRALE SVETOG TRIPUNA U
KOTORU
(Istraživanja 1987-1999)**

Ključne reči: Kotor, katedrala Sv. Tripuna, novac, Vizantija

Nakon razornog zemljotresa, koji je pogodio Crnu Goru 1979. godine, u Kotoru se pristupilo sanaciji značajnih oštećenih objekata unutar utvrđenog grada. Na katedralnoj crkvi Svetog Tripuna (sl. 1) zaštitni arhitektonski radovi, započeti 1983. sa izvesnim prekidima, trajali su do 2000. godine, kada je crkvi ponovo vraćena funkcija. Arheološka iskopavanja (1987-1989)¹ koja su prethodila restauratorskim radovima, obuhvatila su unutrašnjost crkve, kao i spoljašnji, obližnji prostor uz crkvu - ulicu ka Biskupiji, prostor ispred ulaza i deo ulice iza apsida crkve.

U odnosu na druge vrste novca nađene tokom ovih radova, u razdoblju od 2. veka pre naše ere, pa do druge polovine 19. veka,² vizantijski novac nije bio tako brojan. Od trideset vizantijskih moneta,³ što čini šest procenata od ukupnog broja novca, otkrivenog tokom ovih istraživanja, najveći broj potiče sa prostora izvan crkve.

U ulici, sa severne strane romaničke katedrale Svetog Tripuna, ispod koje je otkriven severni deo prvobitne crkve iz 9. veka (sl. 2, 3), nađeno je 11 moneta, od kojih četiri potiču iz grobnica (br. 6, 7 i 55), a ostali iz štuta iznad preromaničke crkve, a ispod pomenute popločane ulice između katedrale i

¹ Od februara do septembra 1989. godine autor ovog teksta je bila član arheološke ekipe koja je istraživala katedralnu crkvu Svetog Tripuna. Najsrdačnije se zahvaljujem Regionalnom zavodu za zaštitu kulturnih dobara na odobrenju da publikujem ovaj nalaz.

² M. Križanac 2010, 271-301

³ M. Križanac 2010, 275-277. U navedenoj publikaciji štampano je devet vizantijskih kovanica. Na Sl. 6/1, greškom su uz fotografije novca cara Konstantina VII ubačeni crteži druge monete, a opis pomenutog novca je potpuno izostavljen u tekstu.

biskupije. Nekoliko primeraka nađeno je i ispod poda sakristije romaničke katedrale iz 12. veka, koja je jednim delom nalegla na južni i središnji deo prvobitne crkve iz 9. veka (sl. 2).

Iz ulice sa istočne strane katedrale, iz sonde uz spoljašnju stranu južne apside (grobnice br. 64-65), potiče pet, a sa prostora ispred ulaza i zvonika dva vizantijska novca.

U unutrašnjosti katedrale, sem dva primerka nađena u grobnicama (br. 19 i 26), i jednog nađenog iznad pločnika kompleksa koji je bio u vezi sa martirijumom iz 9. veka a otkriven je ispod poda u središnjem brodu zapadnog traveja romaničke katedrale, najveći broj moneta (8 komada) potiče iz bunara smeštenog u neposrednoj blizini oltara katedrale (sl. 3). Prvobitno, bunar je izgrađen u sklopu građevina koje su bile povezane sa preromaničkom crkvom Sv. Tripuna, da bi ga u južnom brodu katedrale, graditelji u 12. veku nadogradili do nivoa poda nove romaničke bazilike.⁴

Bunar je do 15. veka bio u funkciji, a od tada je služio za odlaganje predmeta koji više nisu bili u upotrebi crkve. Iako je prilikom gradnje grobnice broj 15, istočni deo bunara potpuno razrušen, u preostaloj polovini su nađeni, osim novca i predmeti od stakla, keramike, kosti, metala, i kamena (fragment stranice ciborijuma, delovi tranzena). Od pomenutih predmeta, staklene bočice za "mirise" i bronzani krst-relikvijar, imaju, takođe, vizantijsko poreklo. Bočice za mirise, odnosno kozmetičke preparate, načinjene od plavog, purpurnog, mlečnobelog ili crnog stakla, ukrašene emajlom ili bez dekoracije, izrađene su u nekom istočnomediteranskom, vizantijskom staklarskom centru tokom 12. ili 13. veka.⁵ Krst-relikvijar, od kojeg je sačuvana samo donja polovina, je proizvod nekog takođe istočnomediteranskog, vizantijskog centra iz 10. veka, najverovatnije Palestine, a možda i samog Jerusalima.⁶

U poređenju sa nalazima kotorskog mletačkog novca nađenog, takođe, u katedralnoj crkvi Svetog Tripuna, koji najvećim delom potiče iz grobnica, vizantijski novac uglavnom potiče iz slojeva izvan njih. Interesantno je, međutim, da gotovo trećina kotorskog mletačkog novca potiče iz grobnica br. 46 i 55, koje su pak postavljene izvan crkve - ispred severnog zvonika i u ulici ka Biskupiji.

Svi vizantijski novci, nađeni u katedrali, načinjeni su od bakra, bez obzira na vreme kovanja ili ikonografiju. Kao i ostali novci u katedrali, i vizantijski primerci su relativno loše očuvani, tako da je najčešće, samo na osnovu nekih detalja, većina determinisana, osim četiri gotovo nečitka (inv.br. 172, 247, 305, 319). U nalazu su najbolje očuvani folisi kovani u vreme careva Konstantina VII

⁴ M. Крижанац 2001, 7-9

⁵ M. Крижанац 2001, 25-34

⁶ M. Крижанац 2010, 345-349

Porfirogenita (913-959) i Romana I Lakapina (920-944), mada gotovo polovina nađenih moneta potiče iz vremena cara Alekseja I Komnina (1081-1118).

Iako su osnivanjem Konstantinopolja (330. godine) postavljeni temelji vizantijskom carstvu, vizantijska numizmatika počinje sa monetarnom reformom cara Anastasija I (491-518). Najveća dostignuća ovog cara, koji se posebno bavio sređivanjem državnih finansija, bile su reforme novčanog i poreskog sistema.⁷

Anastasije I je 498. godine, reformisao monetarni sistem stvoren u vreme Konstantina I, čiju su osnovu činili zlatni solid i bakarni numi (nummi). Zlatni rimski novac solid, koji je u vreme cara Konstantina I (309. godine) zamenio aureus, težio je 4.5 grama. Srebrni novac denar imao je u trgovini sporednu ulogu. U upotrebi je bio i manji srebrni novac - silikve (silquae), koji je činio 1/24 solida, mada su solidi u 6. i 7. veku mogli sadažavati i manje silikvi. Dupla silikva nazivala se miliarensa.

Bakarni numi malih dimenzija su imali malu vrednost (prečnika 8-10 mm) tako da su kao osnovno platežno sredstvo, bili nepodesni za trgovinu. Anastasije I je konsolidovao bakarni novac i utvrdio njegovu vrednost prema zlatu i srebru. Reformisani bakarni novci sadržavali su 40, 20, 10 ili 5 numa. Bronzani novac od 40 numa nazivao se folis (follis), kojih se u jednom solidu sadržavalo 420. Na aversu folisa nalazilo se stilizovano poprsje cara, a na reversu slovo M (oznaka u grčkom za broj 40). Na polufolisima je na poledini bilo slovo K (oznaka u grčkom za broj 20), na četvrtini folisa slovo I (oznaka u grčkom za broj 10), a na osmini folisa slovo E (oznaka u grčkom za broj 5). Kasnije su u upotrebi bile i druge vrednosti.⁸

Jedan, gotovo nečitak primerak, nađen u katedrali Sv. Tripuna u Kotoru. Tokom najnovijih istraživanja (kat. br.1) ima na reversnoj strani delimično vidljivo slovo K i krst, dok je avers nečitak. Međutim, njegova težina je znatno manja u odnosu na komparativne polufolise, tako da bi on eventualno mogao pripadati takozvanom manjem tipu polufolisa Anastasija I, kovanih u Konstantinopolju.⁹

Nakon ovog perioda, među vizantijskim novcem nađenim u katedralnoj crkvi Svetog Tripuna u Kotoru, je hijatus od nekoliko vekova, do novca Konstantina VII Porfirogenita (913-959), pripadnika Makedonske dinastije, koja je vladala Vizantijom od 867. do 1056. godine. Od careva ove dinastije u katedrali je nađeno jedanaest moneta - folisa i takozvanih anonimnih folisa.

Tri sačuvana primerka Konstantina VII Porfirogenita oslikavaju prilike nastale tokom vladavine ovog vizantijskog cara. Kada je njegov otac Lav VI

⁷ Г. Острогорски 1969, 83-84

⁸ A.U.Sommer 2010, 15-20

⁹ A.U.Sommer 2010, 34, 1.20.2

umro, on je sa samo sedam godina krunisan za cara (913). Period Konstantinove vladavine bio je posebno težak za Vizantiju zbog napada bugarskog cara Simeona, koji je počeo da osvaja teritorije carstva. Nakon pada regentske vlade, koja je upravljala u ime maloletnog cara, vlast je preuzela Konstantinova majka Zoja (914-920). Iz perioda njihove zajedničke vladavine iz katedrale potiče jedan folis (kat.br. 2).¹⁰ Kako teške prilike nije mogla da reši ni carica, regentsku vlast je preuzeo energični tast Konstantina VII, Roman I Lakapin (920-944). Iz ovog perioda potiče jedan folis, na kojem je predstavljen car Roman I Lakapin (kat. br. 3).¹¹ Treći folis sa predstavom samog cara Konstantin VII (kat. br. 4),¹² mogao bi poticati iz perioda kada je on samostalno upravljao carstvom, nakon progonstva njegovog tasta (945-959).

Konstantin VII je na vlast došao tek sa četrdeset godina. Bio je više književnik i hroničar, nego državnik. Tako su iza ovog cara-naučnika ostala obimna naučna i književna dela, među kojima i *De administrando imperio* ili *Spis o narodima*. Ovo po sadržaju istorijsko-geografsko i spoljopolitičko delo o temama Vizantijskog carstva i stranim zemljama i narodima, posebno je zanačajno za sam grad Kotor, u kojem se između ostalog pominje i njegov „zasvođen“ hram u kojem počivaju mošti Svetog Trifuna.¹³

Za vreme kratkotrajne vladavine vizantijskog cara Nićifora II Foke (963-969) došlo je do promene u novčanom sistemu. On uvodi zlatan novac, upola lakši od solida, pod nazivom tetarteron. Od 11. veka, drugačijeg oblika i ikonografije, sa težinom solida, počinje da se naziva histamenon. Tokom poznog vizantijskog carstva ovaj novac ima čankast oblik.¹⁴

Iako je bilo pokušaja da se veličina folisa očuva kao iz vremena Justinijana I, on je postajao sve manji. Od 10. veka, umesto folisa, uvode se takozvani anonimni folisi. Oni na aversu, umesto poprsja cara, imaju najčešće poprsje Hrista, ali u nekim slučajevima samo natpis IS / XS/bASILEU/bASILE / Hrist kralj nad kraljevima. Na reversu su varijante natpisa IhsUS / XRIStUS / bASILEU / bASILE, razne varijante krsta, ili kombinacija natpisa IC-XC-NI-KA ili CΦ-NΔ i krsta .

U Katedrali je nađeno ukupno devet bakarnih novaca – takozvanih anonimnih folisa, kovanih u Konstantinopolju tokom 10. i 11. veka.

Najraniji koji na aversu imaju poprsje Hrista koji blagosilja, a na reversu

¹⁰ W. Wroth 1908, Pl. LII/2; В. Радић, В. Иванишевић 2006, 160, kat.br. 632

¹¹ W. Wroth 1908, Pl. LII/9, 10; В. Радић, В. Иванишевић 2006, 160, kat. br. 637

¹² W. Wroth 1908, Pl. LIII/8

¹³ Г. Острогорски 1969, 261-269; Византиски извори II, 2

¹⁴ A.U.Sommer 2010, 16

natpis IHSUS / XRISTUS / bASILEU / bASILE (kat. br. 5),¹⁵ potiču iz perioda od 976?-c.1030/5. godine kada je na vizantijskom prestolu bio car Vasilije II (976-1025). U vreme ovoga cara, Vizantija je bila na vrhuncu moći i pored velikih unutrašnjih i spoljašnjih problema. Na početku njegove vladavine u Makedoniji je izbio ustanak (976) koji je prerastao u borbu za oslobođenje od vizantijske vlasti i on je doveo do stvaranja Samuilovog carstva na Balkanu. Nakon pokoravanja ovog carstva, Balkansko poluostrvo je podeljeno na teme, mada je Duklja ostala pod vlašću domaćih knezova, kao vazalna država.¹⁶

Druga grupa anonimnih folisa, koji na aversu imaju poprsje Isusa Hrista, a na reversu natpis IS / XS/bASILE / bASILE ispisan oko patrijaršijskog krsta (kat. br. 6-7)¹⁷ kovana je od c.1030/35-1042. u vreme vladavine cara Mihaila IV (1034-1041). Za vreme njegove vladavine, kao posledica oštre vizantijske fiskalne politike, na Balkanu je izbio novi, veliki ustanak Slovena (1037), koji je ponovo oslabio vizantijsku vlast.¹⁸

Treća grupa anonimnih folisa koja na aversu ima poprsje Isusa Hrista, a na reversu natpis IC-XC-NI-KA u uglovima ukrašenog, jednokrakog krsta (kat. br. 8)¹⁹ potiče iz vremena 1042?-c.1050. godine koje se poklapa sa vladavinom Konstantina IX Monomaha (1042-1055). U vreme njegove uprave primetno je opadanje moći vizantijskog carstva, što je iskoristila i Duklje, koja se oslobodila njene vlasti. Poslednje godine njegove vladavine obeležene su konačnim raskidom između zapadne i istočne hrišćanske crkve (1054). Loša finansijska situacija dovela je do strašnih kolebanja kursa, čime je vizantijski zlatnik počeo naglo da gubi vrednost.²⁰

Četvrta grupa anonimnih folisa koja na aversu ima predstavu Hrista koji sedi na prestolu sa visokim naslonom, a na reversu natpis IS / XS / bASILIS / bASIL, kovana je od c.1050- c. 1060. godine (kat. br. 9)²¹ u vreme kratkotrajne vladavina Konstantina IX Monomaha (1042-1055) i carice Teodore (1055-1056), poslednjeg pripadnika Makedonske dinastije.

Dok su prethodne grupe anonimnih folisa kovane u vreme vizantijskih careva Makedonske dinastije, sledeća, peta grupa anonimnih folisa iz katedrale kovana je na prelazu vladavine careva iz dinastija Duka (1059-1078) i Komnina (1081-1185). Nakon kratkotrajnih vladavina careva Mihaila VI (1056-57) i Isaka

¹⁵ W. Wroth 1908, Pl. LVII/2; В. Радић, В. Иванишевић 2006, 168, kat.br. 697

¹⁶ Г. Острогорски, 1969, 283-300

¹⁷ W. Wroth 1908, Pl. LVIII/2; В. Радић, В. Иванишевић 2006, 176, kat.br. 764-769

¹⁸ Г. Острогорски, 1969, 308

¹⁹ W.Wroth 1908, Pl. LX/6; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 178, k.b. 774

²⁰ Г. Острогорски, 1969, 310-318

²¹ W.Wroth 1908, Pl. LX/10; В.Радић, В.Иванишевић 2006, k.b. 794

I Komnina (1057-1059), kao predstavnika vojnog plemstva, na vlast je došla dinastija Duka, iz redova civilne aristokratije. Vreme vladavina Mihaila VII Duke (1071-1078) i Nićifora Votanijata (1078-81) bilo je obeleženo brojnim neuspesima vizantijske vojske. Nakon pobede Turaka Seldžuka kod Mancikerta (1071), Normani su zauzeli Bari (1071), a na Balkanu je izbio još jedan slovenski ustanak (1072). Iako ugušen, znatno je oslabio vizantijsku vlast na Jadranu.²²

Peta grupa anonimnih folisa na reversu ima krst ukrašen globulama na kracima i natpisom СФ-ΝΔ u njegovim uglovima i kovana je između c.1075-c.1080. godine. Dva primerka iz ove grupe na aversu imaju poprsje Hrista koji blagosilja i drži Jevanđelje (kat. br. 10-11), dok treći (kat. br. 12)²³ umesto Hrista ima natpis IS / XS / bASILE / bASILE, što ga čini izuzetkom jer on jedini na obe starne ima natpis.

Monetarnom reformom (1092), koju je sproveo Aleksije I Komnin (1081-1118), histamenon je zamenjen hiperperonom (hyperpyron), kao standardnom zlatnom valutom. On je imao težinu solida, ali je bio manjih dimenzija. Ostao je u upotrebi do propasti vizantijskog carstva (1453), mada je od druge polovine 14. veka imao manju vrednost. Bakarni novac nazivao se tetarteron, a u upotrebi je bio i polutetarteron. Njegova vrednost, u odnosu na hiperperon bila je kolebljiva. Srebrni novac bilon-aspron-trahea, u ovom periodu ima veći značaj nego ikad ranije.²⁴

Iz vremena Alekseja I u katedrali je, tokom najnovijih istraživanja, nađeno četrnaest moneta, što u ovom nalazu predstavlja najveći broj sačuvanih primeraka kovanih za vreme vladavine jednog cara. Tokom svoje duge vladavine Aleksej I je, dobro vođenom politikom, uspeo da ponovo ojača vizantijsku vlast, iako su u vreme njegovih prethodnika Seldžuci zauzeli Malu Aziju, Normani posede u južnoj Italiji a u državama na Balkanu oslabila je vizantijska dominacija.²⁵

Prvi tip novca, nađenog u katedrali sv. Tripuna (kat. br. 13)²⁶, koji potiče iz vremena Alekseja I, pripada šestoj grupi anonimnih folisa nađenih na prostoru katedrale, a kovanih od 1081-1092. sa Hristovom bustom na aversu i patrijaršiskim krstom na reversu.

Drugom tipu pripada novac čankastog oblika-histamenon (kat. br. 14),²⁷ koji je kovan takođe pre monetarne reforme Alekseja I. Na aversu je Hrist kako sedi na prestolu sa niskim naslonom i natpis IC-XC, a revers je nečitak. Na suženom delu novčić je perforiran, tako da je verovatno služio kao privezak.

²² Г. Острогорски, 1969, 323-330

²³ W.Wroth 1908, Pl. LXIII/10; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 192, k.b. 884

²⁴ A.U.Sommer 2010, 16

²⁵ Г. Острогорски, 1969, 336-347

²⁶ W.Wroth 1908, Pl. LVIII/4

²⁷ W.Wroth 1908, Pl. LXIV/4,5; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 194, k.b. 898, 899

Na drugom histamenonu (kat. br. 15)²⁸ se predstave samo naziru. Na aversu bi mogao biti car u dugoj odeždi, a na reversu Bogoridica sa Hristom na prestolu. Ovaj novac je isečen na četiri dela.

Na trećem tipu novca - tetarteronima, iz perioda vladavine Alekseja I, na aversu se nalazi ornamentisani krst na dva stepenika sa globulama na kracima i slova CΦ/ΜΔ, a na reversu poprsje cara koji u levoj ruci drži glob sa krstom (kat. br. 16-21).²⁹

Četvrti tip novca - tetarteroni (kat. br. 22-24)³⁰ na aversu imaju poprsje Hrista sa nimbom kako u levoj ruci drži Jevandelje i natpis IC-XC, a na reversu poprsje cara sa globom u levoj i skiptrom u desnoj ruci i natpis +Λ Λ -CΣ.

Peti tip - tetarteroni (kat. br. 25-26)³¹ na aversu imaju poprsje Bogorodice sa nimbom kako u naručju drži malog Hrista natpis MP-Θv, a na reversu poprsje cara sa krunom, u levoj ruci drži glob sa krstom, a u desnoj labarum i natpis +Λ-ΔCC.

Svi vizantijski novci, nađeni tokom istraživanja od 1987. do 2000. godine, na prostoru romaničke crkve Sv. Tripuna u Kotoru, pripadaju vremenu pre njene izgradnje. Na osnovu sačuvanog originalnog dokumenta poznato je da je katedrala Sv. Tripuna osvećena 19. juna 1166. godine, nakon četrdeset godina duge izgradnje, koja je iziskivala ogroman finansijski napor, kako crkve, tako i bogatih plemića i trgovaca. Ovom svečanom događaju prisustvovao je i vizantijski namesnik za Dalmaciju i Duklju, gospodin Isak,³² jer je Kotor i dalje bio pod nominalnom vlašću Vizantije, mada je upravu nad njim imao knez Radoslav, najstariji sin kralja Gradine. Po *Barskom rodoslovu* knez Radoslav je vlast nad Dukljom dobio lično od vizantijskog cara Manojla Komnina (1143-1180), radi čega je izgleda išao u Konstantinopolj. Po povratku je vlast morao da podeli sa svojom braćom, Jovanom i Vladimirom, nakon čega je njemu pripala uprava nad primorskim pojasem današnje Crne Gore.³³

Sa izgradnjom romaničke katedrale Sv. Tripuna u Kotoru započelo se par godina nakon vladavine cara Alekseja I Komnina, čiji novac predstavlja najpoznije vizantijske monete nađene u toku najnovijih iskopavanja krajem 20. veka na prostoru ove crkve. Tako se sav vizantijski novac vezuje za vreme i postojanje starije, preromaničke crkve Sv. Tripuna koja je izgrađena na istom mestu 809. godine. Ovu, prvobitnu crkvu Sv. Tripuna podigao je kotorski građanin Andreaci Saracenis, u vreme kada je Kotor bio u okviru Vizantijskog carstva. Crkva je sagrađena sa ciljem da se u nju pohrane mošti Svetog Tripuna,

²⁸ W.Wroth 1908, Pl. LXIV/6, 7

²⁹ W.Wroth 1908, Pl. LXV/19-20; В.Радић, В.Иванишевић 2006, k.b. 921

³⁰ W.Wroth 1908, Pl. LXV/9; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 196, k.b. 915

³¹ В.Радић, В.Иванишевић 2006, 196, k.b. 916

³² М. Милошевић 1966, 24, 25

³³ Ј. Ковачевић 1967, 402,403, 408

koje je Andreaci uspeo da otkupi od mletačkih trgovaca. Iako se, na osnovu pomena u delu *Spis o narodima* koji je sastavio vizantijski car Konstantin VII Porfirogenit, dugo smatralo da je martirijum imao kružni oblik, najnovijim istraživanjima je utvrđeno da je imao pravougaonu osnovu i oblik upisanog krsta (sl. 2).³⁴ Sakristija, sagrađena uz severnu stranu romaničke katedrale iz 12. veka, nalegla je na ostatke centralnog i južnog dela preromaničke crkve, a sama romanička katedrala sagrađena je iznad kompleksa prostorija sagrađenih oko unutrašnjeg dvorišta, za koje nije pouzdano utvrđeno da li predstavljaju sakralne građevine podignute uz otkriveni martirijum iz 9. veka ili pak zgrade profanog karaktera.³⁵ U sondama otvorenim uz južnu apsidu, u ulici sa istočne strane romaničke bazilike, na većoj dubini, u nivou zidova koji su bili u vezi sa prvobitnim martirijumom, nađeno je šest vizantijskih novaca, iz druge polovine 11. i prve dve decenije 12. veka. Kako su ovi slojevi intaktni, nađeni novčići potvrđuju njihovo postojanje i u ovom periodu.

Na dnu bunara nađeno je 6 vizantijskih moneta, koje, izuzev mogućeg polufolisa iz vremena Anastazija I (498-507), pripadaju vremenu Alekseja I Komnina (1081-1118). Njihovo prisustvo može da bude potvrda da je bunar već postojao na tom mestu kada je početo sa gradnjom bazilike u 12. veku.

Nekropola, koja se sastojala od 66 grobnica, formirala se sa izgradnjom romaničke katedrale, a proširivana je sve do 19. veka. Većina, odnosno oko dve trećine grobnica, nalazilo se unutar crkve, dok su ostale bile raspoređene oko nje. Iako su pojedini vizantijski novci nađeni u grobnicama, oni su svakako pripadali starijim slojevima, jer dna grobnica, često nisu bila ozidana. U grobnice su mogli dospeti i tokom prethodne restauracije katedrale koja je sprovedena od 1892. do 1908. godine, kada je tokom istraživanja zemlja prebacivana sa jednog na drugo mesto. Najveći deo grobnica je, prilikom ovih istraživanja, u potpunosti ili samo u gornjim slojevima prekopan, tako da prisustvo novca, kao i drugih nalaza, u grobnicama ne može da bude pouzdani indikator za njihovu determinaciju. Nalaze kotorskog novca, kao i onih iz drugih južnodalmatinskih gradova, nađenih tokom restauracije katedrale Sv. Tripuna krajem 19. i početkom 20. veka objavio je Karl Štokert u svojim radovima³⁶, dok je vizantijski novac ostao nepublikovan. Tako je ostalo nepoznato da li je na prostoru katedrale bilo novca i iz drugih perioda vizantijske vlasti nad Kotorom, osim onih pomenutih u ovom radu.

³⁴ M. Čanak-Medić, Z. Čubrović 2011, 15-41

³⁵ Z. Čubrović 2003, 3

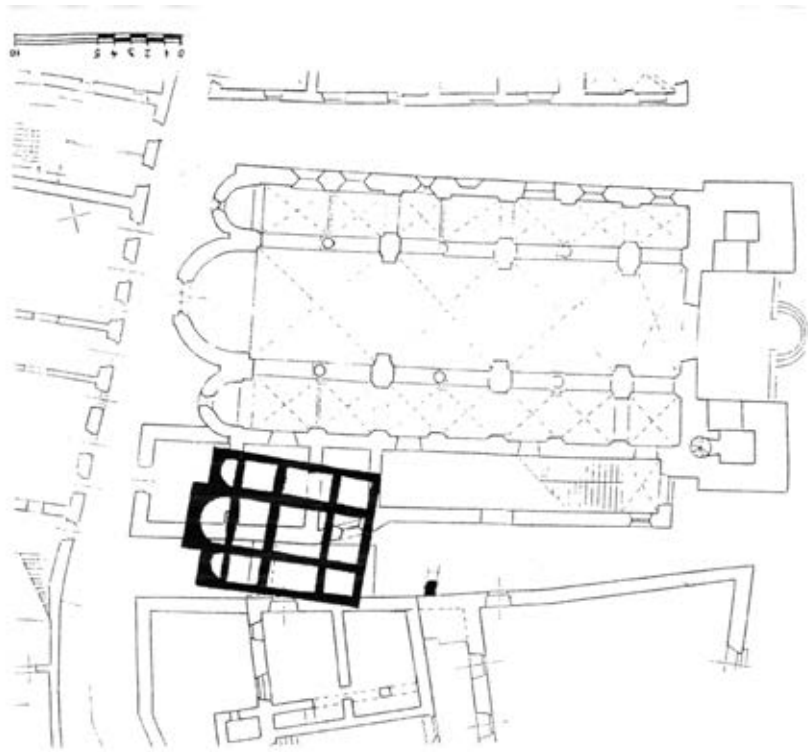
³⁶ K. Stockert 1911; C. Stockert 1912; ; K. Stockert 1912; K. Stockert 1916

Literatura:

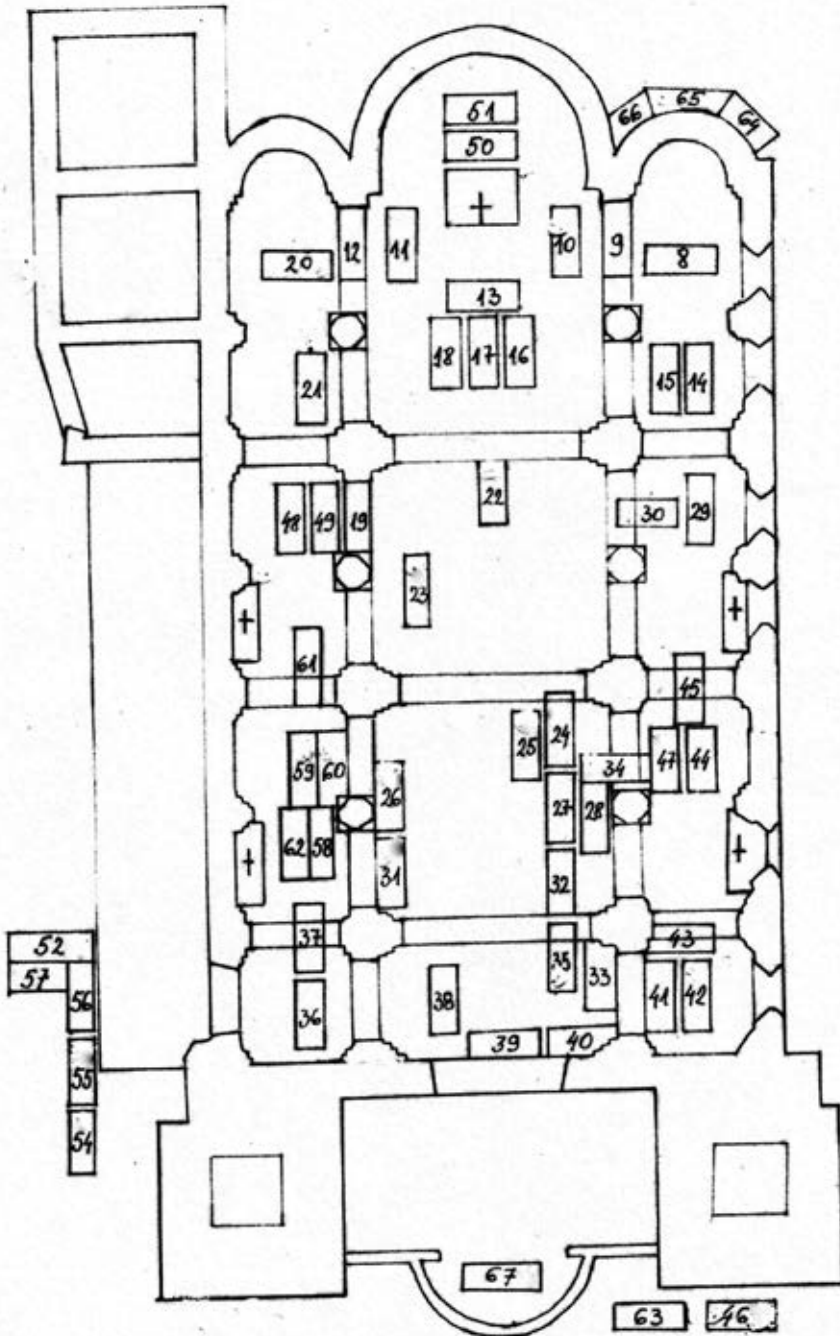
- M. Čanak-Medić, Z. Čubrović 2011
Katedrala Svetog Tripuna u Kotoru: Istorija, arhitektura, arhitektonska plastika i liturgijski nameštaj, Kotor
- Z. Čubrović 2003
Restauracija katedrale sv. Tripuna u Kotoru, 1983-200, Katalog izložbe
- J. Ковачевић 1967
Од доласка Словена до краја 12. вијека, *Историја Црне Горе* 1, Титоград, 281-447
- М. Крижанац 2001.
Средњовековно стакло из катедрале св. Трипуна у Котору, Београд
- М. Криžанас 2010
Novac iz katedrale Sv. Tripuna u Kotoru: istraživanja 1987-1999, *Dvanaest vijekova Bokeljske mornarice*, Zbornik radova, Kotor, 271-301
- М. Криžанас 2010
Relikvijar iz katedrale Sv. Tripuna u Kotoru, *Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru* LVII-LVIII, 345-349
- Г. Острогорски 1969
Историја Византије, Београд
- В. Радић, В. Иванишевић 2006
Византијски новац из Народног музеја у Београду, Београд
- А.У. Sommer 2010
Die Münzen des Byzantischen Reiches 491-1453, Battenberg
- К. Sttockert 1911
Die vorvenezianischen Münzen der Gemeinde von Cattaro, *Numismatische Zeitschrift XLIV*, 202-236
- С. Stockert 1912
Una raccolta di monete Cattarine nel museo Archeologico di Spalato, Spalato
- К. Sttockert 1912
Die vorvenezianischen Münzen der Gemeinde von Cattaro, *Numismatische Zeitschrift XLV*, 113-148
- К. Sttockert 1916
Die Prägungen der Gemeinde von Cattaro unter venezianischem Protektorat, *Numismatische Zeitschrift XLIX*, 1-76
- Византиски извори за историју народа Југославије*, Том II, Београд 1959, обрадио Б. Ферјанчић
- W. Wroth 1908
Catalogue of the Imperial Byzantine Coins in the British Museum, Vol. 2, London

Sl.1 - Katedrala Sv. Tripuna

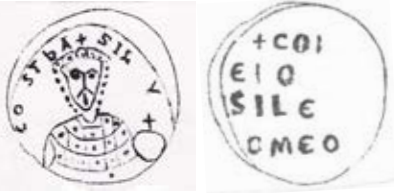

Sl.2 - Osnove crkava Sv. Tripuna iz 9. i 12. vijeka

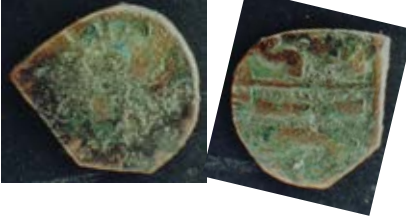

Sl.3 - Osnova katedrale Sv. Tripuna sa grobnicama

	<p>1. Polufolis Anastasije I (498-507)</p> <p>A: Nečitak</p> <p>R: Krst i slovo K</p> <p>težina 1.2 g 2r=1.8 cm osa ↓ bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, bunar Inv. br. 344</p> <p>A. U. Sommer 2010, 34, 1.20.2</p>
	<p>2. Folis Konstantin VII (913-959)</p> <p>A: Poprsja cara Konstantina VII i carice Zoe sa krunama sa krstom na glavi; drže patrijaršijski krst izmedju sebe.</p> <p>R: Natpis u pet redova: CONS/TANTINO/CEZO(H) bA/SILIS RO/MEON</p> <p>težina 4.3 g 2r=2.3 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji-šut Inv. br. 263a</p> <p>W. Wroth 1908, Pl. LXIV/4,5; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 160, k.b. 629</p>

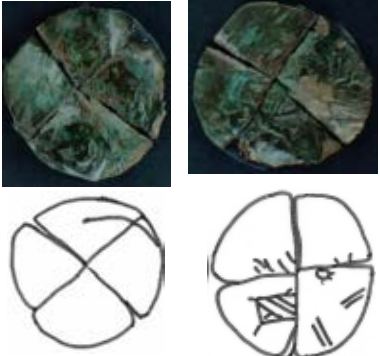
 	<p>3. Folis Roman I Lakapin (920-944)</p> <p>A: Popsrja cara sa krunom sa krstom na glavi i sa labrumom u levoj ruci. Natpis: (+ RωMAh) bas-I(LE)VS (RωM)</p> <p>R: Natpis u četiri reda: + RωMAhC (θC) obASILEVSRωMAIω(h)</p> <p>težina 7.1 g 2r=2.7 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, sonda na južnoj strani trema Inv. br. 733</p> <p>W. Wroth 1908, Pl. LII/9, 10; B. Радић, В. Иванишевић 2006, 160, kat. br. 637</p>
 	<p>4. Folis Konstantin VII (913-959)</p> <p>A: Popsrja cara sa labrumom u levoj ruci. Natpis: CO(N)ST bA+SIL(E)V(S)</p> <p>R: Natpis u četiri reda: +COh(ST)/E(h)O (bA)/SILE(VS R)/OMEO(N)</p> <p>težina 7.2 g 2r=2.7 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji-šut Inv. br. 263c</p> <p>W. Wroth 1908, Pl. LIII/8, Радић, В. Иванишевић 2006, 160, kat. br. 641</p>

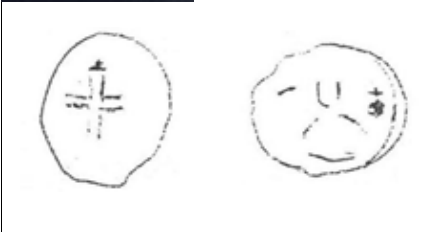

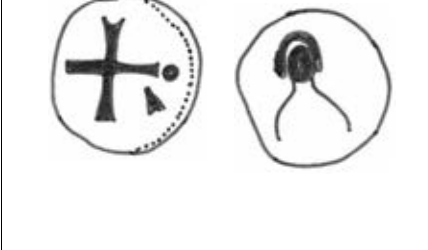
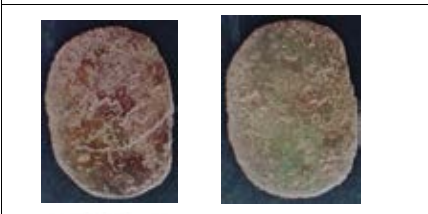

 	<p>5. Anonimni folis-Grupa A2 976?-c. 1030/35.</p> <p>A: Poprsja Hrista sa jevandjeljem u levoj ruci, desnom rukom blagosilja.</p> <p>R: Natpis u četiri reda: IhSUS/XRISTUS/BASILEU/BASILE</p> <p>težina 9.4 g 2r=2.7 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji-grobnica 6 Inv. br. 6</p> <p>W. Wroth 1908, Pl. LVII/2; В. Радић, В. Иванишевић 2006, 168, kat.br. 699</p>
 	<p>6. Anonimni folis-Grupa B c. 1030/35-1042.</p> <p>A: Poprsja Hrista sa jevandjeljem u levoj ruci.</p> <p>R: Krst na dva stepenika i natpis oko njega u četiri reda: IS/XS/BASILE/BASILE</p> <p>težina 3.3 g 2r=1.7 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji-grobnica 7 Inv. br. 11</p> <p>W. Wroth 1908, Pl. LVIII/2; В. Радић, В. Иванишевић 2006, 176, kat.br. 764-769</p>

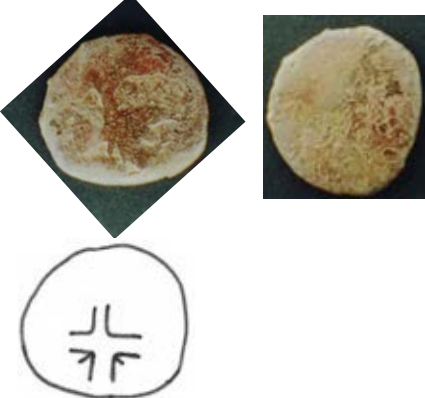

 	<p>7. Anonimni folis-Grupa B c. 1030/35-1042.</p> <p>A: Nečitak</p> <p>R: Krst na dva stepenika i natpis oko njega u četiri reda: (IS/XS/bASILE/bA)S(ILE)</p> <p>težina 1.7 g 2r=1.5 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji-grobnica 55 Inv. br. 652</p> <p>W. Wroth 1908, Pl. LVIII/2; В. Радић, В. Иванишевић 2006, 176, kat.br. 764-769</p>
 	<p>8. Anonimni folis-Grupa C 1042?-c. 1050.</p> <p>A: Poprsje Hrista sa nimbom.</p> <p>R: Ukrašeni, jednokraki krst sa natpisom IC-XC-NI-KA u njegovim uglovima</p> <p>težina 2.9 g 2r=7.6 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji-šut Inv. br. 8</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LX/6; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 178, k.b. 774</p>

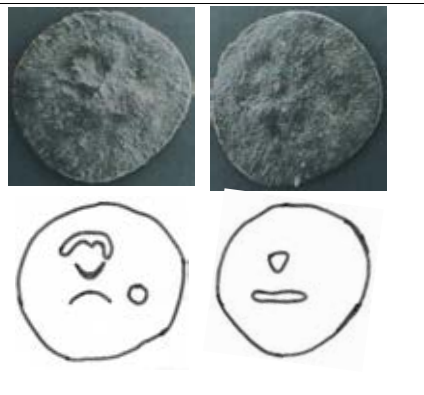
	<p>9. Anonimni folis-Grupa D c. 1050-c. 1060.</p> <p>A: Hrist sa nimbom sedi na prestolu sa visokim naslonom. Desnom rukom blagosilja, a u levoj drži jevandjelje.</p> <p>R: Nepravilan natpis u tri reda: ISXS/(bASIL)IS/bASIL</p> <p>težina 5.8 g 2r=2.6 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, sonda sa spoljašnje strane južne apside Inv. br. 724</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LX/10; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 180, k.b. 793,794</p>
	<p>10. Anonimni folis-Grupa I c. 1075-c. 1080.</p> <p>A: Poprsje Hrista sa nimbom.</p> <p>R: Krst sa globulama na kracima i natpis u njegovim uglovima: CΦ-NΔ</p> <p>težina 3.5 g 2r=2 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, sonda sa spoljašnje strane južne apside Inv. br. 730</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXIII/10; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 192, k.b. 884</p>

	<p>11. Anonimni folis-Grupa I c. 1075-c. 1080.</p> <p>A: Poprsje Hrista sa nimbom.</p> <p>R: Krst sa globulama na kracima i natpis u njegovim uglovima: CΦ-NA</p> <p>težina 3.3 g 2r=1.9 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, sonda sa spoljašnje strane južne apside Inv. br. 727a</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXIII/10; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 192, k.b. 884</p>
	<p>12. Anonimni folis-Grupa I c. 1075-c. 1080.</p> <p>A: Natpis u tri reda: ISXS(b)ASI(LE)/(bASILE)</p> <p>R: Krst sa globulama na kracima i natpis u njegovim uglovima: CΦ-NA</p> <p>težina 6.5 g 2r=2.6 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji-šut Inv. br. 263b</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXIII/10; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 192, k.b. 884</p>

	<p>13. Anonimni folis-Grupa M c. 1081-c. 1092. A: Poprsje Hrista sa nimbom</p> <p>R: Krst sa globulama na kracima</p> <p>težina 5.4 g 2r=2.7 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, bunar Inv. br. 326</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LVIII/4</p>
	<p>14. Histamenon Aleksej I Komnin (1081-1118) ili Jovan II Komnin (1118-1143)</p> <p>A: Hrist sedi na prestolu sa niskim naslonom i natpis (IC)-X(C)</p> <p>R: Nečitak</p> <p>težina 1.6 g 2r=2.2 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, grobnica 19 Inv. br. 563</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXIV/4,5; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 194, k.b. 898, 899</p>
	<p>15. Histamenon Aleksej I Komnin (1081-1118)</p> <p>A: Nečitak</p> <p>R: Bogorodica na prestolu ?</p> <p>težina 1.4 g 2r=2.4 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, bunar Inv. br. 351</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXIV/6, 7</p>

 	<p>16. Tetarteron Aleksej I Komnin (1081-1118)</p> <p>A: Ornamentisani krst na dva stepenika sa globulama na kracima i natpis u njegovim uglovima: (CΦ-NΔ)</p> <p>R: Popsrje cara sa globom sa krstom u levoj ruci</p> <p>težina 1.7 g 2r=2 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, srednji brod-zapadni travej, iznad popločanja Inv. br. 356</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXV/19-20; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 196, k.b. 921</p>
 	<p>17. Tetarteron Aleksej I Komnin (1081-1118)</p> <p>A: Ornamentisani krst sa globulama na kracima i natpis u njegovim uglovima: (CΦ-N)Δ</p> <p>R: Popsrje cara.</p> <p>težina 3.6 g 2r=2 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Sakristija ili ulica ka Biskupiji Inv. br. LIX</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXV/19-20; В.Радић, В.Иванишевић 2006, k.b. 921</p>
 	<p>18. Tetarteron Aleksej I Komnin (1081-1118)</p> <p>A: Ornamentisani krst sa globulama na kracima i natpis u njegovim uglovima: (CΦ-NΔ)</p> <p>R: Nečitak.</p> <p>težina 1.9 g 2r=2.2 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, sonda sa spoljašnje starne južne apside Inv. br. 727b</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXV/19-20; В.Радић, В.Иванишевић 2006, k.b. 921</p>

	<p>19. Tetareron Aleksej I Komnin (1081-1118)</p> <p>A: Ornamentisani krst sa globulama na kracima i natpis u njegovim uglovima: C(Φ-ΝΔ) R: Nečitak.</p> <p>težina 3.6 g 2r=2.1 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, bunar Inv. br. 353</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXV/19-20; В.Радић, В.Иванишевић 2006, k.b. 921</p>
	<p>20. Tetareron Aleksej I Komnin (1081-1118)</p> <p>A: Ornamentisani krst sa globulama na kracima R: Nečitak.</p> <p>težina 2.8 g 2r=1.8 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, bunar Inv. br. 354</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXV/19-20; В.Радић, В.Иванишевић 2006, k.b. 921</p>
	<p>21. Tetareron Aleksej I Komnin (1081-1118)</p> <p>A: Ornamentisani krst sa globulama na kracima i natpis u njegovim uglovima: C(Φ-ΝΔ) R: Nečitak.</p> <p>težina 3.5 g 2r=2.3 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, bunar Inv. br. 355b</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXV/19-20; В.Радић, В.Иванишевић 2006, k.b. 921</p>

	<p>22. Tetareron Aleksej I Komnin (1081-1118) A: Poprsje Hrista sa nimbom koji u levoj ruci drži jevandjelje R: Poprsje cara sa globom u levoj ruci i skiptrom sa krstom u desnoj ruci</p> <p>težina 2.8 g 2r=1.8 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji, šut ispod pločnika Inv. br. 751</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXV/9; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 196, k.b. 915</p>
	<p>23. Tetareron Aleksej I Komnin (1081-1118) A: Poprsje Hrista sa nimbom R: Poprsje cara sa globom u levoj ruci i skiptrom sa krstom u desnoj ruci</p> <p>težina 2.2 g 2r=1.9 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji, grobnica 7 Inv. br. 17</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXV/9; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 196, k.b. 915</p>
	<p>24. Tetareron Aleksej I Komnin (1081-1118) A: Poprsje Hrista R: Poprsje cara sa globom u levoj ruci</p> <p>težina 3.4 g 2r=2.5 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Sakristija, Inv. br. 728a</p> <p>W.Wroth 1908, Pl. LXV/9; В.Радић, В.Иванишевић 2006, 196, k.b. 915</p>

	<p>25. Tetarteron Aleksej I Komnin (1081-1118)</p> <p>A: Poprsje Bogorodice sa nimbom kako drži malog Hrista</p> <p>R: Poprsje cara sa krunom i sa labarumom u desnoj ruci</p> <p>težina 2.1 g 2r=2.2 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, Ulica ka Biskupiji, šut Inv. br. 7</p> <p>V.Радић, В.Иванишевић 2006, 196, k.b. 916</p>
	<p>26. Tetarteron Aleksej I Komnin (1081-1118)</p> <p>A: Poprsje Bogorodice sa nimbom kako drži malog Hrista</p> <p>R: Poprsje cara sa globom sa krstom u levoj ruci i labarumom u desnoj ruci</p> <p>težina 3 g 2r=1.8 cm osa bakar Kotor; Crkva Sv.Tripuna, sonda sa spoljašnje strane južne apside Inv. br. 729a</p> <p>V.Радић, В.Иванишевић 2006,196, k.b. 916</p>

Milica KRIŽANAC

**BYZANTINE MONEY FROM THE CATHEDRAL OF SAINT TRIPUN
(TRYPHON) IN KOTOR
(Research 1987-1999)**

Summary

During the research (1987-2000) of the Cathedral Church of St. Tripun in Kotor, which encompassed the church interior, as well as its exterior, nearby environment of the church – street leading to the Bishop's Residence, area in front of the entrance as well as the part of the street behind the apse of the church - thirty pieces of Byzantine coinage were found, of which four were utterly illegible. The greatest concentration of Byzantine money was in the well located in the immediate vicinity of the cathedral altar and in the street leading to the Bishop's Residence, where the foundation of a martyrium from the 9th century was discovered.

The oldest Byzantine money could be one smaller, poorly preserved half follis (Cat. No. 1) Anastasius I (491-518). The next (Cat. No. 2-4) are three follis coins Constantine VII Porphyrogenitus (913-959). Of nine copper coins – so called anonymous follis coins, minted in Constantinople during the 10th and 11th centuries, the earliest (Cat. No. 5) dates from the period 976? - c. 1030/5 when emperor Basil II (976-1025) was on the Byzantine throne. The second group of anonymous follis coins (Cat. No. 6-7) were minted from c. 1030/35 - 1042 during the reign of emperor Michael IV (1034-1041). The third group (Cat. No. 8) dates from 1042?-c. 1050 which corresponds to the reign of Constantine IX Monomachos (1042-1055). The fourth group was minted from c. 1050 - c. 1060. (Cat. No. 9) during the short reign of Constantine IX Monomachos (1042-1055) and empress Theodora (1055-1056). The fifth group (Cat. No. 10-12) were minted in the transition period between the reign of the emperors of dynasties Doukas and Komnenos (c. 1075 - c. 1080). Fourteen coins were found from the time of Alexius I Komnenos (1081-1118). The first type of the coins (Cat. No. 13) belongs to the sixth group of anonymous follis coins minted from 1081-1092. To the second type belong the cup-shaped histamenon coins (Cat. No. 14-15), and the third type are tetarteron coins (Cat. No. 16-26).

All Byzantine coins found during the research from 1987 till 2000 in the area of the Romanesque church of St. Tripun in Kotor belong to the time before its construction, which started several years after the reign of emperor Alexius I Komnenos. Therefore, all found Byzantine coinage is connected to the existence of the older Pre-Romanesque church of St. Tripun with the complex of premises built on the same site in 809, when Kotor was within the Byzantine Empire.